

KULTŪROS PAVELDO DEPARTAMENTUI PRIE KULTŪROS MINISTERIJOS

Šnipiškių g. 3, LT-09309 Vilnius, Tel. 8 5 273 42 56, el. p. centras@kpd.lt

Kopija:

Lietuvos Respublikos kultūros ministerijai

J. Basanavičiaus g. 5, LT-01118 Vilnius

Tel. nr. (8 5) 219 3400

El. p. dmm@lrkm.lt

Lietuvos Respublikos Seimo Kultūros komitetui

Gedimino pr. 53, LT-01109 Vilnius, Lietuva

El. p. kultkt@lrs.lt

Lietuvos Respublikos valstybinei kultūros paveldo komisijai

Rūdninkų g. 13, 01135 Vilnius

el. p. vaida.scigliene@vkpk.lt

Pareiškėjai:

Lietuvos architektų rūmai

Kalvarijų g. 1, LT-09310 Vilnius

Tel. (+370 5) 2754241,

el. p. info@architekturumai.lt

2022-07-25 Nr. S22/07/259

Originalas nebus siunčiamas

Lietuvos architektų sąjunga

Kalvarijų g. 1, LT-09310 Vilnius,

Tel. (8~5) 275 6483,

el. p. info@architektusajunga.lt

Kultūros paveldo ekspertų asociacija

Adresas: Kalvarijų g. 1, LT-09310 Vilnius

Tel. Nr.: +37068613186

El. paštas: kpeasociacija@gmail.com

DĖL NEKILNOJAMOJO KULTŪROS PAVELDO VERTINIMO TARYBOS AKTO FORMOS PILDYMO APRAŠO

Kultūros paveldo ekspertų asociacijai, Lietuvos architektų rūmams ir Lietuvos architektų sąjungai (toliau kartu – **Pareiškėjams**) tapo žinoma, kad 2022 metų gegužės 6 d. Kultūros paveldo

departamento prie Kultūros ministerijos (toliau – **KPD**) direktoriaus Įsakymu¹ buvo pakeistas Nekilnojamojo kultūros paveldo vertinimo tarybos akto formos pildymo aprašo (toliau – **Aprašo**)² 21.5 papunktis ir išdėstytas taip:

„21.5. urbanistinės struktūros statinius, formuojančius urbanistinei kultūros paveldo vietovei būdingą užstatymą, atitinkančius tokios vietovės ar jos dalies konkretų užstatymo tipą (morfotipą), turinčius jai būdingų užstatymo bruožų ir esančius urbanistinės kultūros paveldo vietovės vertingosiomis savybėmis. Urbanistinė kultūros paveldo vietovė yra urbanistinių vertingųjų savybių pobūdį turinti miestų, miestelių, kaimų ar jų dalių teritorija, pasižyminti istoriškai susiformavusia urbanistine struktūra, savita architektūra ir (arba) kraštovaizdžiu“.

Nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos įstatymo (toliau – **Įstatymo**) 2 straipsnio 40 dalyje nustatyta, kad **vertingoji savybė** tai kultūros paveldo objekto, vietovės, jų dalies ar elemento bruožas, vertingas etniniu, istoriniu, estetiniu ar moksliniu požiūriu. To paties straipsnio 18 dalis apibrėžia, kad **kultūros paveldo vietovė** tai teritorija, kuri pasižymi istoriškai susiformavusiais ypatumais, visumos darna ir (ar) derme su gamtine aplinka ir kurioje yra kultūros paveldo objektų. Pažymime, kad Įstatyme nėra Apraše vartojamos sąvokos „urbanistinė kultūros paveldo vietovė“. Sistemiskai nagrinėjant minėtus Įstatymo apibrėžimus galima daryti išvadą, kad Aprašo terminas „urbanistinė kultūros paveldo vietovė“ reiškia teritoriją, kuriai pagal reikšmingumą lemiantį vertingųjų savybių pobūdį ar jų derinį nustatomas urbanistinis (reikšmingomis pripažintos istorinės miestų dalys, miesteliai ir panašios vietos bei vietovės) pobūdis. Atsižvelgiant į tai, išlieka neaišku ar ši sąvoka tuomet apima ir etnokultūrinį (reikšmingais pripažinti statiniai, jų kompleksai, vietos ar vietovės, atskleidžiančios etninės kultūros savitumą) pobūdį turinčias vietoves.

Įstatymo 2 straipsnio 14 dalis įtvirtina, kad **kultūros paveldo objektai** tai pavieniai, kompleksiniai ar į kompleksą įeinantys objektai, registruoti kaip nekilnojamosios kultūros vertybės, t. y. žemės sklypuose, sklypų dalyse, vandens, miško plotuose ar jų dalyse esantys statiniai ar kiti nekilnojantieji daiktai, kurie turi vertingųjų savybių ir kartu su jiems priskirta teritorija yra atskiri daiktinės teisės objektai ar gali jais būti. To paties straipsnio 21 dalyje pateiktas ir **nekilnojamosios kultūros vertybės** apibrėžimas: *kultūros paveldo objekto ar vietovės reikšmingumą lemiančių vertingųjų savybių, visuomenei svarbių kaip jos kultūrinis turtas, visuma, neatsižvelgiant į tai, kam nuosavybės teise objektas ar vietovė priklauso*. Šios įstatymo nuostatos aiškiai ir nedviprasmiškai pabrėžia, jog vienas iš pagrindinių Įstatymo tikslų tai nustatytų vertingųjų savybių apsauga. Įtraukus į Nekilnojamojo kultūros paveldo vertinimo tarybos (toliau – **Tarybos**) aktą urbanistinės struktūros statinius, esančius (saugomos ar ne) vietovės vertingąją savybę, šie statiniai *de facto* tampa Įstatymo saugomu objektu. Tuo tarpu Įstatymas neapibrėžia tokių vertingųjų savybių vertės, t. y. **nėra galimybės konkrečiai nurodyti kas būtent yra saugotina**. Svarbu pažymėti, kad tokios vertybės galėtų būti numatomos kaip tvarkybos darbų objektas. **Tvarkyba** – *nekilnojamajam kultūros paveldui išsaugoti atliekami darbai: taikomas tyrimas, remontas, avarijos grėsmės pašalinimas, konservavimas, restauravimas, šių darbų planavimas ir projektavimas* (Įstatymo 2 straipsnio 34 dalis). Tvarkybos darbams turi būti išduodami tvarkybos darbų leidimai ir už šių darbų atlikimą saugomų vietovių savininkai gali

¹ Kultūros paveldo departamento prie Kultūros ministerijos direktoriaus 2022 m. gegužės 6 d. įsakymas Nr. Į-131 „Dėl Kultūros paveldo departamento prie Kultūros ministerijos direktoriaus 2011 m. liepos 11 d. įsakymo Nr. Į-230 „Dėl Nekilnojamojo kultūros paveldo vertinimo tarybos akto formos pildymo aprašo patvirtinimo“ pakeitimo”.

² Nekilnojamojo kultūros paveldo vertinimo tarybos akto formos pildymo aprašas, patvirtintas Kultūros paveldo departamento prie Kultūros ministerijos direktoriaus 2011 m. liepos 11 d. įsakymu Nr. Į-230 „Dėl Nekilnojamojo kultūros paveldo vertinimo tarybos akto formos pildymo aprašo patvirtinimo“

pretenduoti gauti kompensaciją, nors įstatymai kompensacijos išmokėjimo nenumato. Negana to, urbanistinės struktūros statinys gali turėti „*vertingųjų savybių požymių*“. Atkreipiame dėmesį, kad „*vertingųjų savybių požymių*“ sąvokos apibrėžimas nepateiktas nei Apraše nei Įstatyme, taip pat nėra jokie papildomo išaiškinimo, kokie požymiai gali būti laikomi vertingąja savybe. Urbanistinėje kultūros paveldo vietovėje esančiam *vertingųjų savybių požymių* turinčiam objektui Tarybos sprendimu nepatekus į kultūros paveldo objekto teritoriją ir (ar) jam nesuteikus apsaugos, remiantis galiojančiu reguliavimu, objektas vis tiek lieka urbanistinės kultūros paveldo vietovės vertingąja savybe – urbanistinės struktūros statiniu. Vadinasi net ir nenustačius urbanistinės struktūros statinio vertingųjų savybių (t. y. jį pripažinus nevertingu) Tarybos akte, toks objektas vis tiek turi būti saugomas, tvarkomas ir kompensuojami jo tvarkybos darbai.

Pažymėtina, kad vertingosios savybės gali būti keičiamos minimaliai ir tik išimtiniais atvejais. Tai reiškia, kad žemiausią paveldosaugos statusą turintys daiktai iš esmės saugomi labiau, negu registruoti kultūros paveldo objektai, saugomi objektai ir net kultūros paminklai. Visiems pastariesiems yra nustatytos vertingosios savybės ir aiškiai apibrėžta ką galima keisti, o ko negalima, tuo tarpu urbanistinės struktūros statiniai dėl Aprašo pakeitimais nustatyto reguliavimo patys iš savęs yra vertingosios savybės - nedalomos, nekeičiamos arba keičiamos tik ypatingais atvejais, nenustatytu būdu ir mastu.

Įsigaliojus Specialiųjų žemės naudojimo sąlygų įstatymo nuostatomis (toliau – **SŽNSĮ**), urbanistinės struktūros statiniams turės būti taikomi ir SŽNSĮ 60 straipsnio reikalavimai – draudimas naikinti ar kitaip žaloti kultūros paveldo objekto ir jo aplinkos autentiškumą bei vertingąsias savybes, registruotas Kultūros vertybių registre. Pažymėtina, jog urbanistinės struktūros statiniams taikoma ir autentiškumo nuostata, dėl ko nebus galima keisti objekto paskirties, išraiškos, formos, medžiagų, konstrukcijų, suplanavimo, technologijų ir aplinkos.

Jeigu Taryba nuspręs, kad objektui, turinčiam vertingųjų savybių požymių, teisinė apsauga nereikalinga, toks objektas *ipso facto* tampa urbanistinės struktūros statiniu. Pavyzdžiui, jeigu vertingųjų savybių požymis yra krosnies pamatas, įrengtas pastato rūsyje, bet požymis nepripažįstamas labai svarbiu, visas pastatas išlieka svarbus urbanistiskai.

Siekiant išvengti aukščiau nurodytų problemų, siūlome pirmiausia įtvirtinti vertingųjų savybių požymių sąvokos apibrėžimą Įstatyme ir sistemiškai susieti su dabar galiojančiu reguliavimu. Manome, kad tik atlikus Įstatymo pakeitimus galės būti parengiami kokybiški įgyvendinamieji teisės aktai, pvz. naujos tvarkymo planų rengimo taisyklės.

Perteklinis vertingųjų savybių reguliavimas apskaitos dokumentuose, prieš tai tiksliai neapibrėžus jų realios vertės, nebeleidžia rengti pilnaverčių tvarkymo planų ir nustatyti Įstatyme apibrėžtus šių vietovių paveldosaugos reikalavimus, kaip tai numatyta Įstatymo 2 straipsnio 24 dalyje. Negana to, toks reguliavimas sukuria perteklinį darbo krūvį ir nepagrįstai eikvoja tvarkymo planų parengimo procedūras inicijuojančių institucijų finansus.

Pažymime, kad vadovaujantis konstituciniu teisės aktų hierarchijos principu (*Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. gruodžio 30 d. nutarimas (pakartota 2004 m. kovo 5 d., 2005 m. vasario 7 d., 2007 m. gegužės 5 d. nutarimuose)*) poįstatyminiai aktai, negali prieštarauti įstatymo raidei ir sąrangai. Manome, kad Aprašo nuostatuose formuojama sistema iš esmės prieštarauja įstatymuose nustatytam reguliavimui ir neleidžia paveldo apsaugą įgyvendinančioms institucijoms tinkamai nustatyti įstatymais apibrėžtus privalomus paveldosaugos reikalavimus kultūros paveldo vietovėse.

Primename, kad 2021 metų pavasarį KPD direktorius buvo sudaręs darbo grupę dėl kultūros paveldo vietovių užstatymo tipų (morfortipų) nustatymo principo tobulinimo. Be KPD, Kultūros paveldo centro ir Aplinkos ministerijos atstovų į darbo grupę buvo įtraukti ir kvalifikuoti

bei patyrę paveldosaugos ekspertai: Irena Kliobavičiūtė, Giedrė Filipavičienė, Inesa Alistratovaitė-Kurtinaitienė ir Dalia Dijokienė. Darbo grupės diskusijų metu buvo praplėstas užstatymo tipų sąrašas, sudarytas jų aprašas bei siūlyta parengti grafines schemas, kurios padėtų geriau suvokti ir taikyti aprašus.

Pažymime, kad grafines schemas iki šiol vis dar nėra parengtos. Papildomai darbo grupė siūlė urbanistinės struktūros statinio apibrėžimo formuluotę: „**urbanistinės struktūros statinys** yra formuojantis urbanistinei kultūros paveldo vietai būdingą užstatymą, atitinkantis tokios vietovės ar jos dalies konkretų užstatymo tipą (morfortipą) ir/ar turintis jai būdingų užstatymo bruožų.” Šia formuluote buvo siekiama pakeisti anksčiau galiojusį apibrėžimą – **urbanistinės struktūros statinys** yra reikšmingas savo tūriu ir vieta (saugomas toks, koks yra). Atkreipiame dėmesį, kad darbo grupė nesūlė urbanistinės struktūros statinį įvardinti kaip vietovės vertingąją savybę, deja buvo priimtas ydingas ir paveldo apsaugai kenkiantis urbanistinės struktūros statinio apibrėžimas.

Remdamiesi Įstatymo nuostatomis ir aukščiau išdėstytais argumentais, **prašome**:

1. pakeisti Įstatymo ir SŽNSĮ nuostatoms prieštaraujantį Aprašo 21.5 papunktį ir išdėstyti taip:

„21.5 **urbanistinės struktūros statinius, kurie formuoja urbanistinei kultūros paveldo vietai būdingą užstatymą ir atitinka tokios vietovės ar jos dalies konkretų užstatymo tipą (morfortipą) ir/ar turi jai būdingų užstatymo bruožų.** ~~urbanistinės struktūros statinius, formuojančius urbanistinei kultūros paveldo vietai būdingą užstatymą, atitinkančius tokios vietovės ar jos dalies konkretų užstatymo tipą (morfortipą), turinčius jai būdingų užstatymo bruožų ir esančius urbanistinės kultūros paveldo vietovės vertingosiomis savybėmis. Urbanistinė kultūros paveldo vietovė yra urbanistinių vertingųjų savybių pobūdį turinti miestų, miestelių, kaimų ar jų dalių teritorija, pasižyminti istoriškai susiformavusia urbanistine struktūra, savita architektūra ir (arba) kraštovaizdžiu“~~
 Pažymime, kad toks apibrėžimas atitinka darbo grupės išsakytą nuomonę, jog **vietovės vertingoji savybė yra užstatymo tipas ir būdingi užstatymo bruožai** nustatyti Tarybos aktu, o urbanistinių struktūrų statiniai yra šių kompozicinių erdviųjų struktūrų komponentai.
2. Peržiūrėti ir pakeisti perteklines Aprašo nuostatas („urbanistinė kultūros paveldo vietovė“, „urbanistinių struktūrų statinys“, „urbanistinių struktūrų statinys, turintis vertingųjų savybių požymių“), neatitinkančias Įstatyme vartojamų sąvokų. Pažymime, kad šiomis Aprašo sąvokomis ydingai supinami Įstatymo 4 straipsniu atskirti apskaitos ir saugojimo objektai. Pakartojame, kad nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugą sudaro: **1) apskaita**; 2) skelbimas saugomu; **3) saugojimas – tvarkyba ir naudojimas**; 4) pažinimas, jo sklaida; 5) atgaivinimas (reabilitacija). Šios veiklos reglamentavimas realizuojamas vadovaujantis Įstatymo 22 straipsnio nustatyta tvarka.
3. pakeisti Aprašo Priedus Nr. 1 ir 2. Pažymime, kad pastatų/objektų kategorijos aprašytos Aprašo Priede Nr. 2 nesutampa su grafinais žymėjimais pateiktais Aprašo Priede Nr. 1. Projekto rengimo metu darbo grupėje nebuvo pateikta siūlymų išbraukti sąvoką „*kiti statiniai*“ iš statinių kategorijos, ir sąvoką „*vertingųjų savybių požymių turintys*“ keisti į

„urbanistinės struktūros statinys, turintis vertingųjų savybių požymių”. Pabrėžiame, kad tekstiniuose aprašuose, ir grafiniuose žymėjimuose turėtų būti vartojamos tos pačios kategorijos – *kultūros paveldo objektai, vertingųjų savybių požymių turintys objektai/statiniai, urbanistinės struktūros statiniai, kiti objektai/statiniai*. Šie statiniai ir objektai turėtų būti žymimi tiek nekilnojamosios kultūros vertybės, tiek kultūros paveldo vietovės teritorijų ribų planuose.

4. papildyti Aprašo 3 priedą grafiniais užstatymo tipų vaizdais.
5. atnaujinti diskusiją su paveldosaugos profesionalus vienijančiomis organizacijomis dėl kultūros paveldo vietovių aprašo sąvokų, turinio ir grafinio atvaizdavimo.
6. Lietuvos Respublikos kultūros ministeriją ir KPD plačiau pažvelgti į paveldosaugos problemas ir imtis iniciatyvos peržiūrėti, keisti ir tarpusavyje suderinti Įstatymo ir paveldo apsaugą reglamentuojančių poįstatyminių teisės aktų turinį ir terminologiją.

Pažymime, kad neatlikus šiame rašte siūlomų pakeitimų ir nepašalinus Įstatymo nuostatoms prieštaraujančių Aprašo normų, visaverčių vietovių ir jų apsaugos zonų tvarkymo planų parengimas taps neįmanomas. Šiuo metu galiojanti Aprašo redakcija apsunkina vertingiausio urbanistinio paveldo paveldosaugos reikalavimų nustatymą ir įteisinimą, o mažiausią kultūrinę vertę ir reikšmingumą turintys objektai bus saugomi labiau nei didžiausią kultūrinę vertę turintys objektai, nes bus saugoma jų visuma ir bet kokie pokyčiai bus traktuojami kaip vertingųjų vietovės savybių pažeidimai, o projektų rengėjai bei derintojai rizikuos būti baudžiami įstatymų nustatyta tvarka.

Kultūros paveldo ekspertų asociacijos pirmininkė

Giedrė Filipavičienė

Lietuvos architektų sąjungos pirmininkė

Rūta Leitanaite

Lietuvos architektų rūmų pirmininkas

Lukas Rekevičius